

## МӘСЛИХАТТАРДЫҢ МЕМЛЕКЕТТІК БИЛІК ЖҮЙЕСІНДЕГІ ОРНЫ ТУРАЛЫ ПАЙЫМДАУЛАР

Мәслихаттардың мемлекеттік билік жүйесіндегі орнын екі тұрғыда анықтауға болады: біріншіден, мемлекеттік биліктің біртұастығы мен оның жүзеге асырылу нысандары тұрғысында; екіншіден, «мемлекеттік билік» ұғымының теориялық анықталуы тұрғысында.

Мәслихаттың мемлекеттік билік жүйесіндегі орнын мемлекеттік биліктің біртұастығы мен оның жүзеге асырылу нысандары тұрғысынан анықтау конституция ережесі негізінде жүргізіледі. ҚР Конституациясына сәйкес Республикада мемлекеттік билік біртұас, ол Конституция мен заңдар негізінде заң шығарушы, атқарушы және сот тармақтарына бөліну ... арқылы жүзеге асырылады /1. 3-бап, 4-т./. Конституцияның бұл ережесі мемлекеттік биліктің біртұастығын және оны жүзеге асыру нысандарын, яғни мемлекеттік билік жүйесін көрсетеді. Көріп отырғанымыздай, оған заң шығарушы, атқарушы және сот билігі тармақтарына кіретін органдар жатады. Оны мына бір ғылыми пікір де негіздей түседі: «Мемлекеттік биліктің біртұастығы жоғары мемлекеттік билікке шоғырланған органдар жүйесінің қызмет етуінен көрінеді. Ол үш тармаққа: заң шығарушылық, атқарушылық және сот тармақтарына бөлінеді. Біртұас мемлекеттік билік те осылай бөліне отырып, бұл тармақтар өз өкілеттіктері шенберінде бүкіл мемлекеттің қызметін атқарады /2. 145/. Мемлекеттік биліктің біртұастығын, оның заң шығарушы, атқарушы және сот тармақтарына бөліну арқылы жүзеге асырылатындығын реттейтін аталмыш конституциялық норманы талқылаудан шығатыны: мемлекеттік билікті аталған үш тармақты білдіретін, олардың жүйесіне, құрылымына кіретін мемлекеттік органдар жүзеге асыруы тиіс. Тағдайлы конституциялық нұсқау мәслихаттарды бұл жүйеден сырт қалдырады, себебі, мәслихат аталмыш ешбір тармаққа жатпайды, ешқайсысының жүйесіне, құрылымына кірмейді. Рас, мәслихаттар заң шығару билігі органдымен бірқатар ұқастық пен жалпылыққа ие. Алайда олар мәслихатты заң шығару билігіне жатқызуға негіз болмайды.

Мемлекеттік билік жүйесіне кіретін органдар шегін келесі бір жағынан – мемлекеттік билік ұғымы тұрғысынан қарастырып көрсек, ол мемлекеттік билік жүйесіне кіретін органдар шегінің алдыңғыға қарағанда біршама кеңдігін көрсетеді. Мемлекеттік билік деп - әдетте, мемлекеттің өктем еркін жүзеге асырудың мемлекеттік-құқықтық амалдары мен әдістерінің жүйесі ұғынылады. Бұл тұрғыдан мемлекеттік билік мемлекеттік тетіктің көмегімен жүзеге асырылады. Ал мемлекеттік тетік ретінде қофамды басқаруды жүзеге асыратын, мемлекеттің қызметінің негізгі бағыттарын іске асыратын органдар жүйесі анықталады. Ол органдар мемлекеттік органдар болып табылады. Заңнамаға сәйкес, мәслихаттар мемлекеттік органдар қатарында орын алады. Олай болса, байқап отырғанымыздай мемлекеттік билік жүйесіне кіретін органдар шегін анықтаудың тиісінше екі ынғайы олардың бір-біріне толығымен сәйкес келе бермейтінін көрсетеді. Бірінші жағдайда, мемлекеттік билік жүйесіне заң шығарушы, атқарушы және сот билігі тармақтарына жататын органдар тобы кіреді. Бұл топқа бірқатар субъектілер кірмейді, оның ішінде: Президент, Конституциялық Кеңес, прокуратура, атап кеткеніміздей, мәслихаттар, т.с.с. Осыған байланысты ғылымда мемлекеттік билікті аталмыш үш тармаққа бөлу негізdemесінің бүгінде ескіргені туралы, тиісінше оны жаңаша бөлу қажеттігі туралы да көзқарастар айтылды. Мысалы, Матюхин А.А.,

Майлыбаев Б.А., Караев А.А. өз еңбектерінде тиісінше пікірлер білдірген еді /3, с.436-445; 4, с.15; 5, с.65/. Тиісті мәселе профессор Л.Т.Жанұзақованаң да назарына іліккен болатын. Бір кездері ол «біз қазіргі демократиялық, құқықтық мемлекетте билікті бөлуге деген жаңаша ыңғайдың қажеттігіне нық сенімдіміз. Жергілікті өкілді органдардың билік бөлінісі жүйесіндегі жағдайын нақты анықтау мәселесі пісіп жетілді» деп тиісті проблемаға өз көзқарасын білдірген еді /6. С.58/.

Теоретикалық деңгейде қалыптасқан «мемлекеттік билік» ұғымы тұрғысынан мәслихатты мемлекеттік билік жүйесіне кіргізіп, оның мемлекеттік билік жүйесінде алатын орнын көрсетуге болады. 2007 жылғы 21 мамырдағы конституциялық реформаға дейін Қазақстанда жергілікті маңызы бар мәселелерді тұрғын халықтың өз шешуін қамтамасыз ететін жергілікті өзін-өзі басқарудың танылғандығына қарамастан мәслихаттар таза мемлекеттік басқару органы болып табылды. Конституцияның 85, 86 баптарына сәйкес мәслихаттар тиісті әкімшілік-аумақтық бөліністегі халықтың еркін білдіретін және жалпы мемлекеттік мұдделерді ескере отырып, оны іске асыруға қажетті шараларды белгілейтін, олардың жүзеге асырылуын бақылайтын жергілікті мемлекеттік басқарудың өкілді органы ретінде анықталған болатын. Тиісті реформаға сәйкес мәслихаттар жергілікті мемлекеттік басқару органы мәртебесімен катар жергілікті өзін-өзі басқару органы мәртебесін қоса иеленіп «қосарлас» сипатқа енді. 2007 жылы 21 мамырда Конституцияның 89 бабына енгізілген өзгертулерге сәйкес Қазақстан Республикасында жергілікті өзін-өзі басқаруды тұрғын халық тікелей жүзеге асыратындығы, сондай-ақ ол мәслихаттар және халық топтары жинақы тұратын аумақтарды қамтитын жергілікті қоғамдастықтардағы басқа да жергілікті өзін-өзі басқару органдары арқылы жүзеге асырылатындығы бекітілді. Осылайша, Конституцияның 89 бабы мәслихатты мемлекеттік орган ретінде анықтағанымен, 89 баптың 2 тармағының мазмұнданан оған мәні бойынша қайшы қатынастың реттелгенін байқаймыз. Онда мәслихаттың жергілікті өзін-өзі басқару органы болып табылатындығы, оған қоса, жалпы жергілікті өзін-өзі басқару органдарына (мәслихатты қосамыз) мемлекеттік функцияларды іске асыру занға сәйкес берілуі мүмкіндігі қарастырылған. Бұл норма мәслихаттың мемлекеттік органдан гөрі жергілікті өзін-өзі басқару органы мәртебесіне лайық екендігін көрсетеді. Өйткені, онда жергілікті өзін-өзі басқару органдарының аумаққа қатысты жергілікті маңызы бар істерді шешетіндігі, ал мемлекеттік функцияларды «өкілеттік беру» негізінде иеленетіндігі байқалады. Жергілікті өзін-өзі басқару органдарына мемлекеттік функцияларды беру – бұл жергілікті өзін-өзі басқару институты қалыптасқан, орын алған мемлекеттерге тән қалыпты құбыльыс. Ал мемлекеттік органдарға мемлекеттік функцияларды арнайы іске асыру берілмейді. Өйткені мемлекеттік функцияларды іске асыру олардың ажырамас болігі, табиғи тағайымы болып табылады. Олай болса мемлекеттік функцияларды іске асыру берілуі мүмкін жергілікті өзін-өзі басқару органдарының қатарында мәслихаттардың да болуы мүмкіндігі, оларды мемлекеттік басқару органы емес, жергілікті өзін-өзі басқару органы ретінде біржакты анықтауға бір табан жақыннатады.

Конституцияның мәслихаттың «қосарлас» мәртебесін анықтайтын осы нормалары (85, 86, 89 баптары) мен оның негізінде қабылданған «Қазақстан Республикасындағы жергілікті мемлекеттік басқару және өзін-өзі басқару туралы» ҚР заңының нормалары ғалымдар арасында мәслихатты мемлекеттік басқару органы ретінде анықтау жөнінде және оны мемлекеттік басқарудан бөліп жергілікті өзін-өзі басқару органы ретінде анықтау жөнінде көзқарастар тууына негіз болды. Нақты айтсақ, кейбір ғалымдар аталмыш актілерге сүйеніп мәслихаттың өзін-өзі басқару органы болып табылмайтындығын дөлелдеуге тырысса, келесі біреулері мәслихаттарды мемлекеттік басқарудан бөлуге тырысты. 2007 жылғы реформаға дейін мәслихаттар жергілікті өзін-өзі басқару органы ретінде тікелей танылмағанымен, ол кездің өзінде-ақ орын мәртебесіне қатысты нақсыздық орын алған болатын. Ол нақсыздық сол тұстың өзінде-ақ мәслихаттардың мәртебесін анықтауға қатысты түрлі пікірлердің орын алуына себеп болған еді. Мысалы, белгілі ғалым-профессор Л.Т.Жанұзақова ҚР жергілікті өкілді органдарының зәни мәртебесін Конституцияда мәслихаттардың жергілікті мемлекеттік басқару органы деп танылуына байланысты мемлекеттік орган ретінде анықтаған болатын. Ол мәслихаттардың, шын мәнінде, өзін-өзі басқару органы емес мемлекеттік басқару органы болып табылатындығын салыстырмалы түрде келесі жағдайлармен түсіндірген еді:

1) Жергілікті сайланбалы органдардың мемлекеттік мәртебесі олардың мемлекеттік өкілеттіктерге ие болатынымен анықталады. Ал өзін-өзі басқару болса өзара және мемлекетпен арасындағы өкілеттіктерді конституциялық және заңи бөлуді шамалайды, дербес құзыреттерінің болуын білдіреді.

2) Мәслихаттар еліміздің мемлекеттік бюджетінің құрамдас бөлігі болып табылатын жергілікті бюджеттен қаржыландырылады. Ал жергілікті өзін-өзі басқару алдымен өзін-өзі қаржыландыру қағидасына негізделеді, яғни ол өзіндік кіріс көздерінің болуын және оларға дербес билік етуді білдіреді. Өзін-өзі басқару органдарына мемлекеттік дотация мүмкіндігі біршама шектелген және қатаң түрде, «белгіленген мақсатқа» қағидасы бойынша беріледі.

3) Жергілікті өкілді органдар өз қызметін толығымен нормативтік-құқықтық негізде құрады. Басқаша айтқанда, олардың өкілеттіктері мен ұйымдастырылу тәртібі заңмен бекітілуі тиіс. Олар жоғары тұрған органдардың актілеріне сәйкес келуі тиіс заңға тәуелді нормативтік-құқықтық және құқыққолдану актілерін қабылдауға құқылы. Жергілікті өзін-өзі басқару органдарының қызметі заңнамаға сәйкес келуі тиіс, ал негізгі өкілеттіктері заңмен бекітілуі тиіс. Сонымен қоса, олар қабылдайтын міндетті сипаттағы нормативтік шешімдер нақты айтқанда нормативтік құқықтық акті болып табылмайды және Қазақстан Республикасының қолданылған құқығына жатпайды...

4) Мәслихаттар әкімшілік-аумақтық бөліністің халқының еркін білдірушілер ретінде оны жүзеге асыру үшін қажетті шараларды анықтау кезінде заңнама шегінде болса да тек осы ерікті басшылыққа ала отырып қана ерікті түрде әрекет ете алмайды /6, 56-57/.

Академик F.C.Сапарғалиев мәслихаттардың жергілікті өзін-өзі басқару органы емес, мемлекеттік орган болып табылатындығын Конституцияның біраз жоғарыда келтірілген 86 бабының 1 тармағының ережесімен дәлелдейді. Конституцияның бұл нормасын тағы да қайталайтын болсақ, онда «... мәслихаттар тиісті әкімшілік-аумақтық бөліністегі халықтың еркін білдіреді және жалпы мемлекеттік мүдделерді ескере отырып оны іске асыруға қажетті шараларды белгілейді, олардың жүзеге асырылуын бақылайды» деп жазылған. Академик бұл конституциялық ережеден мәслихаттың мемлекеттік орган болып табылатындығын көрсетеді: «Конституцияның аталған қағидасы: 1) мәслихаттар халықтың еркін білдіреді; 2) мәслихаттар халықтың еркін жүзеге асыру үшін қажетті шараларды жалпы мемлекеттік мүдделерді ескерумен белгілейді; 3) мәслихаттар жергілікті өзін-өзі басқару органдары болып табылмайды дегенді білдіреді... Демек ... мәслихаттар мемлекеттік тетіктің бір бөлігі болып табылады» /2. 440/.

Сонымен, жоғарыда аталған ғалымдар келтірген негіздер мәслихаттарды мемлекеттік билік жүйесіне кіретін мемлекеттік орган ретінде анықтайды. Мәслихаттың жалпы мемлекеттік мүдделерді ескеру міндеттігі де оның мемлекеттік орган ретінде бекітілуінен туындаиды.

Осы тұста айта кететіні, мәслихаттың сипаттайтын, ері кейбір ғылыми негіздеулерге сәйкес /2. 439/ оны мемлекеттік тетіктің ерекше бөлігі ретінде көрсететін бірқатар белгілер көпшілік мемлекеттермен танылған жергілікті өзін-өзі басқарудың сипатты белгілері қатарына кіреді. Оларға мәслихаттардың (шет елдерде жергілікті өзін-өзі басқару органдарының) тиісті аумақ халқымен сайланатындығы, олардың еркін білдіретін және жүзеге асыратын екілді орган болып табылатындығын жатқызамыз. Тиісінше бұл белгілер мәслихаттарды өзін-өзі басқару органы ретінде де, мемлекеттік басқару органы ретінде де анықтауға негіз болады. Бұл белгілердің мәслихаттарды жергілікті өзін-өзі басқару органдарына жатқызу үшін негіз болып табылатындығын В.Е.Чиркиннің «Государствоведение» енбегімен танысу көрсетеді /7. 378/.

Ал келесі бір ғалым – В.А.Калюжный жергілікті өзін-өзі басқаруды жергілікті маңызы бар мемлекеттік істердің бір бөлігін өзін-өзі басқару органына беру нәтижесінде туындаитын институт ретінде анықтай келе, жергілікті өзін-өзі басқару мен жергілікті өкілді органдар арасында қағидаттық айырмашылықтың болмауы тиістілігін, яғни олардың бір болуын осы аталған белгілермен байланыстырады /8. 588-590/. Олай болса, атальмыш белгілердің мәслихаттарды біржакты мемлекеттік орган ретінде немесе жергілікті өзін-өзі басқару органы ретінде анықтауға жеткіліксіз дәлел, негіз болып табылатындығын көреміз.

Біз мәслихаттарды «қосарлас» сипаттан арылтып, оны біржакты жергілікті өзін-өзі басқару органы ретінде анықтауды қолдаймыз. Қазақстанда мәслихаттарды жергілікті мемлекеттік басқарудан бөліп біржакты жергілікті өзін-өзі басқару органы ретінде анықтауда қосымша мәслихат депутаттарының мемлекеттік қызметші болып табылмайтындығына және олардың жергілікті атқарушы органдарды құруга қатысатынына, мәслихаттардың атқарушы органдардан

және жоғары тұрған өкілді билік буындарынан тәуелсіз, дербес болатындығына сүйенеміз. Жеке ашып қарастырақ, мәслихат депутаттары мемлекеттік қызметші болып табылмайды. Мемлекеттік қызмет мәні бойынша мемлекеттің функцияларын орындау үшін құрылады. Тиісінше ол мемлекеттік қызметшілермен жүзеге асырылады. Заңға сәйкес мемлекеттік қызметші – мемлекеттік органда заңдарда белгіленген тәртіппен республикалық немесе жергілікті бюджеттен не Қазақстан Республикасы Ұлттық банкінің қаржысынан ақы төленетін қызметті атқаратын және мемлекеттің міндеттері мен функцияларын іске асыру мақсатында лауазымдық өкілдікке жүзеге асыратын Қазақстан Республикасының азаматы /9. 1-бап/. Бұл заңи ереже мәслихат депутаттарының мемлекеттік қызметші санатына жатпайтындығын көрсетеді.

Мәслихаттарды мемлекеттік басқарудан жергілікті өзін-өзі басқаруға бөліп шығарудың келесі бір негізі – олардың дербестігі, тәуелсіздігі. Мәслихаттардың дербестігі, тәуелсіздігі Республикамызда жергілікті өкілді биліктің ұйымдастырылуы мен қызмет етуінің негізгі бір қағидасы болып табылады. Мәслихаттың тәуелсіздігі олардың атқарушы органдардан және өкілді билік буындарынан вертикалдық дербес болуын білдіреді. Жалпы өкілді орган ретінде мәслихаттың вертикалдық дербес буын екендігі мыналардан байқалады: біріншіден, жоғары тұрған өкілді орган төменгі тұрған өкілді органның өкілдіктерінің құрайтын мәселелерді шешуге араласа алмайды; екіншіден, олардың қаражаттарын жұмысай алмайды; үшіншіден, олардың лауазымды адамдарын тағайындау және ауыстыра алмайды; төртіншіден, төменгі өкілді органдардың актілерін бекітпейді және олардың күшін жоймайды; бесіншіден, төменгі органдардың тұлғаларына тәртіптік жаза колдана алмайды /10. 156/.

Мәслихаттарды жергілікті өзін-өзі басқаруға жақыннататын келесі жағдай – бүгінде олардың жергілікті атқарушы органдардың құруға қатысуы. Әдетте, көпшілік елдерде мемлекеттік басқару органы ретінде жергілікті атқарушы орган жергілікті өкілді органдардан бөлек құрылады және олардың бақылауынан тыс болады әрі оларға есеп бермейді, бағынбайды. Ал муниципалдық билік қалыптасып, дамыған елдердің біршама бөлігінде олар қандай да бір шамада өзін-өзі басқарудың өкілді органымен құрылады және олардың бақылау обьектісіне кіреді, тиісінше оларға есеп береді.

Қазақстан Республикасының Конституциясына енгізілген 2007 жылғы 21 мамырдағы өзгертулерге сәйкес бүгінде барлық деңгейдегі болмаса да облыстардың, республикалық маңызы бар қалалардың және астананың әкімдерін қызметке тиісінше облыстардың, республикалық маңызы бар қалалардың және астананың мәслихаттарының көлісімімен Республика Президенті тағайындаиды. Өзге әкімшілік-аумақтық бөліністердің әкімдері қызметке Қазақстан Республикасының Президенті айқындаған тәртіппен тағайындалады немесе сайланады /1. 87 бап, 4 т./. Тиісті ереженің екінші бөлігі облыстардың, республикалық маңызы бар қалалардың және астананың әкімдерінен өзге де әкімдерді құруға мәслихаттардың қатысуы мүмкіндігін жоққа шығармайды. Бұған қоса бүгінде әкімдер бюджеттің атқаруы турали тиісті мәслихатқа есеп береді әрі тиісті мәслихат алдында өзін жүктелген міндеттерді іске асыру үшін жауап береді.

Бұл аталған белгілер мәслихаттарды өзін-өзі басқарудың өкілді органы ретінде біржақты анықтауға негіз береді. Алайда олардың қатары толықтыруды қажет етеді. Мәслихаттарды толығымен мемлекеттік басқару тетігінен бөліп шығарып, жергілікті өзін-өзі басқару органы ретінде анықтау үшін олар өзін-өзі басқаруға тән болатын әрі оны орталық биліктен айыратын қосымша бірқатар мәнді белгілерге ие болуы керек. Ол айырмамен белгілері біріншіден, биліктің сипатында. Орталық мемлекеттік басқару – егемен, жоғары, өздігінше реформалай алатын билік, ал жергілікті өзін-өзі басқару органы – жоғары билікпен белгіленген тәртіpte және шекте әрекет ететін заңға тәуелді билік. Екіншіден, орталық және жергілікті биліктің құзыреті саласының шектелуі, яғни жергілікті өзін-өзі басқаруға берілген істер шегінің бөлектігі (шектелмеуі); үшіншіден, қаражаттың дербес қайнарлары; төртіншіден, аумақ жағынан шектелген сайлау қағидасы /11. С.114/.

Жоғарыда келтірілген бірқатар негізdemeler мәслихатты біржақты мемлекеттік басқару органы ретінде анықтауға болмайтындығы секілді, біржақты жергілікті өзін-өзі басқару органы ретінде де анықтау мүмкін еместігін көрсетеді.

Біз мәслихаттарды мұндай «қосарлас» сипаттан айырып, оны жай ғана жергілікті өзін-өзі басқару органы емес, жергілікті өзін-өзі басқарудың өкілді органы ретінде біржақты анықтау керек деген пікірлерге қосыламыз. Әрі оның бір себебін, жоғарыда атап кеткеніміздей, мәслихаттардың мемлекеттік билік жүйесінде ешқандай орын алмайтындығымен, яғни мемлекеттік билікте оған

орын бөлінбегендігін көрсететін және жергілікті өзін-өзі басқару органдарына мемлекеттік функцияларды іске асыру заңға сәйкес берілуін қарастыратын Конституция нормаларымен байланыстырамыз. Мәслихатқа мемлекеттік басқару органы мәртебесін тану Конституцияда көрсетілген мемлекеттік билікті жүзеге асыру нысанына (заң шығарушы, атқарушы және сот) келінкіремейді, әрі жоғарыда атап кеткеніміздей, мемлекеттік функцияларды іске асыру мәні бойынша мемлекеттік органдарға емес, жергілікті өзін-өзі басқару органдарына беріледі.

Жоғарыда аталғандарға қосымша айта кететін Республика заңнамасы мәслихаттан өзге де жергілікті өзін-өзі басқару органдарын құру мүмкіндігін белгілейді. Олар: муниципалдық өкілді, атқарушы, бақылаушы (тексеруші, қадағалаушы) органдар болуы мүмкін. Оған қатысты біз жергілікті деңгейде жалпымемлекеттік мұдделердің ескеріліп, оны іске асыруға қажетті шараларды белгілең, жүзеге асыру үшін арнайы мәслихат типтес өзге жергілікті өзін-өзі басқару органын, нақты айтсақ жергілікті өзін-өзі басқарудың өзге өкілді органын құру керек емес деп есептейміз. Тек мәслихаттардың құрылу аумағын кеңейту керек. Жергілікті деңгейде мемлекеттік мұдделердің ескеріліп, жүзеге асырылып отыруы үшін жергілікті өзін-өзі басқару органы ретінде мәслихаттарға белгілі бір мемлекеттік басқару өкілдіктері көлемін «делегировать» етуге (беруге) болады. Оның үстінен муниципалдық органдарға мемлекеттік өкілдіктер беру практикасы жаңалық емес. Бірката дамыған шет елдерде жергілікті өзін-өзі басқару органдарына мемлекеттік функцияларды беру қалыпты жағдай (м/ы, РФ, Ұлыбритания). Әрі біздің Ата заңымызда, жоғарыда атап кеткендей, жергілікті өзін-өзі басқару органдарына мемлекеттік функцияларды беру мүмкіндігі қарастырылған. Олай болса, мәслихатқа мемлекеттік басқару мәртебесін таңбай, одан мәслихатты арылтып, оны таза жергілікті өзін-өзі басқарудың өкілді органы ретінде анықтау керек. Бұл мәслихаттарды бүтінгі күнгі «қосарлас» сипаттан, соған байланысты туындалп отырган бірқатар түсінбеушіліктерден арылтады. Оған қоса, мәслихаттарды біржакты жергілікті өзін-өзі басқару органы ретінде тану әрі жергілікті өзін-өзі басқарудың барлық аумақтық негіздерінде құру қоғам үшін тиімді болмақ. Ол мәслихаттардың тұрғын халыққа неғұрлым жақын болуын қаматамсыз ете отырып халықтың жергілікті маңызы бар мәселелерді шешуге, өзін-өзі басқаруга кеңінен қатысуын мүмкін етеді. Себебі жергілікті қажеттіктер тұрғын халыққа неғұрлым мәлім, жақын болады әрі жергілікті өзін-өзі басқару тұрғындардың бойында қоғамдық істердің шешілүіне деген қызығушылықты туғызып, оған қатысуға деген белсендігін көтереді. Сол арқылы халықтың мемлекеттік биліктің бірден-бір бастауы ретінде әрбір аумақ арқылы бүкіл республика көлемінде еркінің ескеріліп, негізделуіне себеп болады. «Жергілікті өзін-өзі басқару жергілікті мұдделердің тиімді (жақсы) қанағаттанырылуының әдісі ғана емес, сондай-ақ халықтың құнделікті өміріне қатысты істер шегінде халық билігінің бастауын практикалық қолдану құралы да болып табылады» /12. 7/.

#### ӨДЕБІЕТ

1. Қазақстан Республикасының Конституциясы. Алматы: Юрист, 2011 – 40 б.
2. Сапарғалиев Ф. Қазақстан Республикасының конституциялық құқығы. Алматы: Жеті жарғы, 2004. - 480б.
3. Матюхин А.А. Конституция Республики Казахстан – главная политico-правовая предпосылка и гарантия построения правового государства // Строительство правового государства и развитие демократических процессов с в свете новой Конституции // Материалы республиканской научно-практической конференции. Алматы, 26 августа 1996 г. Алматы: Жеті жарғы, 1996. - С.62-68
4. Майлышбаев Б.А. Становление и эволюция института Президента в Республике Казахстан: проблемы, тенденции, перспективы (опыт политico-правового исследования). Алматы: Арыс, 2001. - 632 с.
5. Караев А.А. Эффективность конституционного контроля в Республике Казахстан / Вопросы теории и практики: Автореферат дисс. на соис. уч. степени к.ю.н. Алматы, 2001. - 31 с.
6. Жанузакова Л.Т. Конституционно-правовые проблемы организации и деятельности местных представительных органов в Республике Казахстан. Диссертация на соис. уч. степ. д.ю.н. Алматы, 2004. - с.319
7. Чиркин В.Е. Государствоведение. М., Юрист, 1999. - 398 с.
8. Калюжный В.А. Местное государственное управление. / Законотворческий процесс в Республике Казахстан: состояние и проблемы. Материалы международной научно-практической конференции. 27-28 марта 1997 г. Алматы, 1997. - с.584-592
9. «Мемлекеттік қызмет туралы» ҚР 1999 жылғы 23 шілдедегі Заңы
10. Жарболова А.Ж. Өкілді органдардың үйимдастырылуы мен қызметінің негізгі қағидалары / Тертические и конституционно-правовые проблемы парламентаризма в РК. // Материалы международной научно-практической конференции 17.11.2006 г. - Алматы: КазНУ им. Аль-Фараби, 2006. - 152-158 с.
11. Великов Л.А. Основы городского хозяйства. Обнинск, 1995.
12. Шугрина Е.С. Муниципальное право Российской Федерации. М.: ТК Велби, Изд. Проспект, 2008. - 672 с.

### **Резюме**

В статье определяется место маслихатов в системе государственной власти. Автором предпринята попытка определить место маслихатов в системе государственной власти в двух аспектах: с точки зрения единства государственной власти и с точки зрения теоретического определения понятия «государственная власть».

### **Summary**

In article determines place maslihat in system state power. Author attempted attempt to define place maslihat in system state power in two aspects : with point sight unity state power and with the point sight theoretic definition idea "state power".